

IV BO‘LIM SAN‘AT TARIXI, FALSAFA

Jo‘ra SHUKUROV,

O‘zbekiston Respublikasi san‘at arbobi,
O‘zDSMI “Milliy qo‘shqchilik” kafedrası
professori

MILLIY XOR JAMOASI TARIXIGA BIR NAZAR

(Respublikada xizmat ko‘rsatgan Xor jamoasining 65 yilligiga bag‘ishlanadi)

Annotatsiya. Mazkur maqola O‘zbekiston Respublikasida xizmat ko‘rsatgan Xor jamoasining 65 yillik yubiley sanasiga bag‘ishlanadi. Bunda mazkur xor jamoasining o‘tgan 65 yillik davr mobaynida erishgan yutuqlari hamda jamoani yuksak darajaga olib chiqishda xizmat qilgan ustoz san‘atkorlarning ibratli xizmatlari tilgan olinadi.

Kalit so‘zlar: dirijyor, xor jamoasi, qo‘shiq, xormeyster, tadbirlar.

Аннотация. Данная статья посвящена 65-летию Заслуженного хора Республики Узбекистан. В ней освещаются достижения этого хора за прошедшие 65 лет и образцовая работа мастеров-артистов, которые помогли вывести коллектив на высокий уровень.

Ключевые слова: дирижер, хор, песня, хормейстер, мероприятия

Abstract. This article is dedicated to the 65th anniversary of the Honored Choir of the Republic of Uzbekistan. It highlights the choir's achievements over the past 65 years and the exemplary work of the master artists who helped bring the ensemble to such a high level.

Keywords: conductor, choir ensemble, song, choirmaster, events

Barchamizga ma‘lumki, xalq musiqa merosimiz, bastakorlar qalamiga mansub bo‘lgan kuy – qo‘shiqlar, xalq musiqa merosining gultoji bo‘lmish maqomlarimiz, folklor qo‘shiqlar, bularning barchasi qadimdan monodiya, ya‘ni unison (bir ovozli) tarzda ijro etib kelingan. Ikki ovozli ijro qisman dutor cholg‘usida amalga oshirilib kelingan, xolos. Ko‘p ovozli ijro uslublari esa asosan sho‘rolar davridan, 1920-yillardan boshlab rivojlana boshlagan. Garchi, turli tarzdagi katta va kichik orkestrlar o‘z faoliyatini 1930-yillardan boshlagan bo‘lsada, rasman mamlakatimizda xalq cholg‘ulari va simfonik orkestr 1937-yilda, damli cholg‘ular orkestri esa 1938-yilda o‘z faoliyatini boshlagan. Birinchi xor jamoasi 1929-yilda tuzilgan Respublika musiqiy

teatrining qoshida 1936-yili tashkil topgan va bu jamoa spektakllarda xalq rollarini bajara boshlagan.

Darhaqiqat, “xor” so‘zi lotinchadan olingan bo‘lib, “birgalashib”, “yig‘ilishib” degan ma‘nolarni bildiradi va spektakllarda xalqning quvonchini, tashvishlarini, rozilik va noroziliklarini sahna orqali namoyish etadi. Shuni ham alohida aytib o‘tish joizki, xor jamoalarining boshqa bir turlari ham mavjud bo‘lib, bular alohida maxsus asarlarni ijro etadigan xor jamoalari hisoblanadi. Bunday jamoalar bizning xalqimizda ham qadimdan mavjud bo‘lgan. Bunday xalq jamoalari turli mavzudagi xalq musiqa merosi namunalari, folklor asarlarini birgalashib, unison tarzida ijro etishgan. Shuningdek, “Navro‘z” bayrami,

“Hosil” bayrami, “Lola sayli”, “Qovun” sayli va boshqa bir qator bayram va tantanalarda ham ijrochilar mavzularga xos qo'shiqlarni birgalashib kuylashgan.

Shuningdek, bolalarimiz ham “Oq terakmi, ko'k terak”, “Rabiman yo rabiman yo ramazon” kabi o'ziga xos qo'shiqlarni birgalashib, zavq bilan ijro etishgan [1, 474–475-bb.]. Shu jumladan, darvish-qalandarlar ham – egnida janda, boshida kulah va qo'lida hassa olib “Yo Alloh do'st, yo Alloh” va bosh bir qator darveshona aytimlarni birgalashib ijro etganliklari barchamizga tarixiy manbalardan ma'lum [1, 576-b]. Shu kabi aytimlar ko'rinishi xalqimizda jamoa bo'lib qo'shiq kuylash an'analari qadimdan mavjudligiga dalil bo'ladi.

Mana shularni ham inobatga olingan holda mamlakatimizda ham taraqqiy topgan mamlakatlar qatori alohida jamoa, ya'ni xor jamoasi tashkil etish lozimligi fikri tug'ilgan va pirovardida 1952-yil O'zbek davlat filarmoniyasi qoshida “Xor kapella” jamoasi tashkil qilingan. Jamoaga badiiy rahbar va bosh dirijyor etib Toshkent davlat konservatoriyasi “Xor dirijyorligi” kafedrası dotsenti Sergey Aleksandrovich Valenkov tayinlangan edi. Dirijyor-xormeysterlik vazifasiga esa Toshkent davlat konservatoriyasi “Xor dirijyorligi” fakultetini bitirgan iste'dod sohibi Abduqahhor Sultonov tayinlangan. Shuni alohida ta'kidlash joizki, o'sha davrlarda dirijyor-xormeysterlar tugul, hatto xorda ashula ijro eta oladigan milliy kadrlar ham anqoning urug'i hisoblangan va jamoadagi xor artistlarining asosini rusiy zabonlik xonandalar tashkil etgan edi. Mazkur jamoa o'zining imkoniyatidan kelib chiqib konsert dasturlari bilan turli sahnalarda chiqishlar qilib, bir qator muvaffaqiyatlarga ham erishdi. Biroq ko'p ovozli tarzda o'zbek tilida ijro etiladigan asarlarning repertuarda yo'qligi tabiiy holda O'zbek xor kapellasi jamoasi uchun kamchilik hisoblanar edi. Ayni shu kamchilikni bartaraf qilish maqsadida, tashkilot rahbariyati kompozitor Mutal Burxonovdan bir qator xalq qo'shiqlarini ko'p ovozli tarzda xor jamoasining ijrosi uchun moslashtirib berishni iltimos qilishadi. O'z navbatida kompozitor M.Burxonov, o'sha davrda xalq orasida mashhur bo'lgan o'zbek xalq qo'shiqlaridan “Yorlarim”, “Ganji qora bog’”; qoraqalpoq xalq qo'shiqlaridan “Bibigul”; tojik xalq qo'shiqlaridan “Sari ko'hi baland” va “Zarragul”; uyg'ur xalq qo'shiqlaridan “Sayra” kabi aytimlarni jamoaga taqdim etadi va mana shu bilan birga o'zbek jo'rsiz xor ijrochiligi janriga asos soladi. Biroq, bu asarlarning ijrosi o'z tomoshabinini topa olishga erisha olmaydi. Buning boisi barchamizga ma'lum bo'lgan jamoa

ijrochilarining bir tomondan o'zbek tilini bilmasligi bois, talaffuzlarning g'alizlikka olib kelishi bo'lsa, ikkinchi tomondan o'zbek musiqasidagi ijroda nihoyatda zarur bo'lgan milliy bezaklarning yetishmovchiligidir. Mana shu ikki unurning yetishmasligi o'zbek tinglovchi-tomoshabinini g'ashiga tegishi tabiiy bir holdir. Pirovardida – kamchilik badiiy rahbari va bosh dirijyoridir, chunki u kishi o'zbek musiqa ijrochiligidan bexabar-ku, degan fikr bilan, jamoaning badiiy rahbar va bosh dirijyorini o'zgartirishadi, ya'ni dirijyor-xormeyster lavozimida ishlab kelayotgan Abduqahhor Sultonov yaxshi niyat va umidlar bilan badiiy rahbar va bosh dirijyorlik lavozimiga tayinlangan bo'lsa, Toshkent davlat konservatoriyasining “Xor dirijyorligi” fakultetida ta'lim olayotgan Botir Umidjonovni jamoaning dirijyor yordamchisi lavozimiga tayinlashadi.

Afsuski, bu o'zgarishlar ham ijobiy natija bera olmaydi. Chunki, aslida bu nuqson asosan jamoadagi xonandalarda, ya'ni xor artistlariga bog'liqligi ayon bo'lib qoladi. Shundan keyin mamlakatimiz rahbariyati, 1960-yili O'zbekiston radio qo'mitasi qoshida o'zbek milliy xor jamoasi tashkil etishga qaror qilishadi va bu jamoaga Toshkent davlat konservatoriyasi “Xor dirijyorligi” fakultetini muvaffaqiyat bilan bitirgan, hamda hali talabalik davrining o'zidayoq Xor kapellasi jamoasida ishlab turib, xor jamoasining ijrosi uchun bir necha xalq qo'shiqlarini ustoz M.Burxonov rahbarligi ostida moslashtirgan yirik iste'dod sohibi bo'lmish Botir Umedjonovni badiiy rahbar va bosh dirijyor etib tayinlashadi. Shuni ham alohida ta'kidlash joizki, milliy xor jamoasini tashkil qilish uchun rahbar jamoaga milliy musiqamizni yaxshi ijro etib oladigan va notani qo'lga bersangiz o'qib keta oladigan, bir so'z bilan aytganda professional xodimlarni yig'ishi talab etilar edi. Biroq, u paytda bunday xodimlarni topishning iloji bo'lmagan. Chunki notani o'qib biladiganlari milliy musiqani ijro eta olmas, milliy musiqani ijro eta oladiganlari esa notani o'qiy olmas edi. Mana shunday vaziyatda, rahbar B.Umedjonov notani umuman bilishmasa ham milliy musiqani yaxshi ijro eta oladigan havaskor xonandalardan jamoa yig'ishdan boshqa chorasi yo'qligini anglab yetadi hamda shunday qilishga majbur bo'ladi. Endigi navbat jamoaga nota savodini chiqarish va jamoaga ijro etish uchun repertuar tanlashdan iborat edi.

Jamoaga nota bilan kuylash yo'l-yo'rig'ini o'rgatishni B.Umidjonovning o'zi zimmasiga olib eplari, repertuar masalasini qanday qilib amalga oshirish muammosichi? Bu masala bo'yicha hali yuqorida aytib o'tganimizdek, kompozitor

M.Burxonovning oltita xor ijrosi uchun moslashtirib bergan asarlaridan boshqa asar yo'q edi!

Shunda B.Umidjonov – avvalo yengil va ijro uchun oson hamda qulayroq bo'lgan xalq qo'shiqlaridan bir nechtasini o'zi xor ijrosi uchun moslashtirib, O'zbekiston kompozitorlariga murojaat qilish lozimligi va shu bilan muammo hal bo'lishi mumkin bo'la olishini o'ylab, kompozitorlar uyushmasining o'sha davrdagi raisi professor A.H.Jabborovga murojaat qiladi hamda u kishi bu taklifni qo'llab quvvatlaydi. O'zbekiston kompozitorlari uyushmasining konsert zalida yig'ilishgan musiqashunos va kompozitorlar oldida jamoa o'zining ilk ijrosida o'zbek xalq qo'shiqlardan “Qora soch”, “Yor nimalar devdim sizga”, “Ililla yorim” kabi bir necha asarlarni havola qiladi va jamoa ijrosidan keyin rahbar B.Umidjonov kompozitorlarga mazkur jamoa uchun asarlar yozib berish taklifini o'rta tashlaydi.

To'g'ri, bu taklifni ba'zi birlari ijobiy qabul qilishgan bo'lsa, tabiiyki bir qatorlari salbiy ham qabul qilishdi...

Shunday vaziyatda Botir Umidjonov ayni vaqtda jamoani asar bilan ta'minlaydigan asosiy kompozitor ham o'zi ekanligini tushunib yetdi va bu yo'nalishda ham qalam tebratishga majbur bo'ldi. “Ko'pchilikni ishini o'zi qo'llaydi” deganday, ishqibozlar oldidagi jamoaning birinchi konserti, asosan rahbar qalamiga mansub bo'lgan asarlardan iborat bo'lsa-da, tinglovchi-tomoshabinlarga ma'qul va manzur bo'ldi. Xalqning bu kabi qo'llab quvvatlovini his qilgan, jamoa bilan ijodiy hamkorlik qilishga bel bog'lagan Mardon Nasimov, Doni Zokirov, shuningdek, Ikrom Akbarov, Sobir Boboyev, Abdurahim Muhammedov kabi bir qator kompozitorlar ham mazkur jamoa uchun asarlar yozishni boshladi.

Bu jamoaning ijro yo'li milliylik bilan sug'orilganligi va asarlar xalqona uslubda va original tarzda bo'lganligi bois, tez orada dong tarata boshladi. Natijada, mamlakatimizning turli shahar va tuman madaniyat markazlarida, jamoa xo'jaliklarida hatto, davlat tashkilotlari qoshida ham xor va havaskorlik jamoalari paydo bo'la boshladi. Jumladan, Farg'ona davlat pedagogika instituti (rahbari – Said Dadajonov), yurtimizdagi bir qator pedagogika bilim yurtlari, Respublika kasb hunar kollejlari qoshida xor jamoalari ochildi. Toshkent davlat konservatoriyasi “Xor dirijyorligi” fakulteti talabasi Jo'ra Shukurov va Shermat Yormatovlar (Toshkent shahar 99-son umumta'lim maktabi bolalar xor jamoasi rahbari) bu borada jonbozlik ko'rsatdilar. Shuni ham qayd etish joizki, “Marhabo talantlar”, “Zehn” va

“Chashma” kabi Respublika badiiy havaskorlar televizion konkurslarining talablariga xor ijrochiligi ham kiritildi.

Botir Umidjonovning xizmatlari munosib qadrlanib 1967-yilda “O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan artist” unvoni bilan taqdirlandi. B.Umidjonov xor jamoasi erishgan yutuqlari bilan qoniqish hosil qilib to'xtab qolmadi. Balki o'zining ijro uslubi ustida yanada ko'proq, tinmay izlanib yangi marralarni zabt eta boshlaydi. Buning samarasi 1972-yil Qozog'istonning Almati shahrida bo'lib o'tgan “Osiyo minbari” xalqaro birinchi simpozium o'z natijasini beradi. Simpoziumning konsert dasturidan o'rin olgan “Gule gandum” va “Damkol-damkol” (M.Burxonov xor uchun moslashtirgan) kabi Eron xalq qo'shiqlari yakxaxon, O'zbekiston xalq artisti Muhabbat Shamayeva bilan hamnafaslikda O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan artist Botir Umidjonov rahbarligidagi mazkur xor jamoasi yuksak mahorat bilan ijro etdi. Eronlik musiqashunos olim Mehdi Barkashli ko'zida quvonch yoshlari bilan sahnaga chiqib, avvalo dirijyor Botir Umidjonovni, so'ngra asar muallifi Mutal Burxonovni quchoqlab, ijrochi jamoaga chuqur ta'zim bajo keltirib, tomoshabinlarga: “Men bu Eron xalq qo'shig'ining bundayin jozibador va go'zal ijrosini o'z vatanimda ham tinglamaganman” – deya jamoaga qayta-qayta ta'zim bajo keltiradi.

1983-yil Estoniyaning Tallin shahrida Butunittifoq xor musiqasi festivali bo'lib o'tadi. Bu festivalda ham mazkur jamoa bir qator o'zbek kompozitorlarining asarlari bilan ishtirok muvaffaqiyatli ishtirok etadi. Ma'lumki, Estoniyada xor musiqa madaniyati nihoyatda yuksak darajada rivoj topgan hisoblanadi. Biroq, mazkur jamoamizni konsert dasturi bilan chiqishi barcha tomoshabinlarni lol qoldirgani alohida tahsinga loyiqdir. Jamoa ijro etgan har bir asarni tomoshabinlar qarsaklar bin olqishlagani hamon esimda. Konsert tugagach, Tallin televideniyesi ushbu kun dasturida jamoaning konsert chiqishini yozib olib, shu kunning o'zida ekran orqali namoyish etgan edi. O'sha davr sobiq ittifoq kompozitorlar uyushmasining raisi, SSSR xalq artisti, professor Tixon Xrennikov esa Moskva televideniyesining “Vremya” ko'rsatuvida chiqish qilib, mazkur jamoaning ulkan yutuqlari borasida so'zlab “bu jamoa bugungi kunda jahon sahnalariga chiqishlar qilishga to'la haqlidir” – deya yuksak baho beradi. Mana shunday festival Armanistonning Dilijan shahrida ham bo'lib o'tadi. Bunda ham jamoa o'zbek xor san'ati yutuqlarini buyuk kompozitor, O'zbekiston davlat mukofoti

laureati, O'zbekiston Respublikasi san'at arbobi, professor Mustafo Bafoyevning asarlari orqali yuksak darajada namoyon etishga muvaffaq bo'ladi.

Qayd etish lozimki, mazkur jamoa 1978-yili Samarqand shahrida bo'lib o'tgan "Osiyo minbari" xalqaro simpoziumida, 1980-yil Ozarbayjonning Boku shahrida bo'lib o'tgan "O'zbek adabiyoti va san'ati kunlari"da, 1981-yil Tojikistonda, 1981-yil Ozarbayjon adabiyoti va san'ati kunlarining O'zbekistonda hamda 1982-yili esa Tojikiston adabiyoti va san'ati kunlarining O'zbekistonda bo'lib o'tgan katta konsertlarida faol ishtirok etadi. Jamoaning bu xizmatlari mamlakatimiz rahbariyati tomonidan munosib qadrlanib, 1982-yil jamoaga "Respublikada xizmat ko'rsatgan ijrochi jamoa" unvoni beriladi. Jamoaning badiiy rahbari va bosh dirijyori Botir Umidjonovga esa "O'zbekiston xalq artisti" yuksak unvoni beriladi. Yana shuni ham alohida aytib o'tish joizki, mazkur jamoa bir qator dirijyor-xormeyster va xonandalarni ham tarbiyalashga muvaffaq bo'ldi. O'zbekiston xalq artisti, sog'lom avlod ordeni sohibi Shermat Yormatov; O'zbekiston va Qoraqalpog'iston san'at arbobi, professor Bahrulla Lutfullayev; O'zbekiston xalq hofizi Eson Lutfullayev; O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan artist Ahad Hamidov, bugungi kunda Amerika Qo'shma Shtatlarida ijodiy faoliyat olib borayotgan Dilorom Shamsutdinova va boshqalar shular jumlasidandir.

Qolaversa, Botir Umidjonovning milliy ijro uslubida ijodiy faoliyatini olib borishi nafaqat o'zbek kompozitorlari, balki bir qator bastakorlarni ham o'ziga jalb etdi. Ular jamoa ijrosi uchun asarlar yozishga kirishadilar. O'z o'rnida kompozitor va bastakorlar ko'p ovozli xor san'ati uchun asarlar yozish bo'yicha malakalarini ham oshirish imkoniyatiga ega bo'lganlar, desak hech mubolag'a bo'lmaydi. Chunki jamoa ular uchun laboratoriya vazifasini ham bajargan edi.

Jamoa badiiy rahbari B.Umidjonov 1993-yili nafaqaga chiqishi munosabati bilan jamoa rahbarligini menga topshiradilar. Men 1993–2003-yillar mobaynida ustozning maslahat va o'g'itlari bilan jamoani boshqarib keldim. Shu yillarda mamlakatimizning Birinchi Prezidenti I.A.Karimov tomonidan – "Biz o'zligimizni jahonga namoyon qilaylik" – degan shiori e'lon qilindi. Jamoaning ijodiy faoliyati haqida ma'lumotga ega bo'lgan G'arb mutaxassislari 1997-yil Germaniyada bo'lib o'tgan Shuman nomidagi xalqaro xor musiqasi tanlovida ishtirok etish taklifini berdilar. 2000-yil esa Polsha Respublikasida bo'lib o'tgan xalqaro xor musiqasi san'ati festivaliga ham taklif etildik.

Ammo ushbu ikki festivalda ham mezbolar imkoniyati moddiy tomondan cheklanganligi bois, jamoaning yo'l xarajatinigina ko'tarishi va qolgan barcha xarajatlarni o'z hisoblaridan amalga oshirilishi haqida xabar yuborgan edi. Afsuski, o'sha davrda jamoada bu imkoniyat yo'q edi.

Mustaqillik yillarida xor jamoasining ijodiy izlanishlari tobora kengayib bordi. Katta davlat tadbirlarida, jumladan, "Mustaqillik", "Navro'z" bayramlari konsertlari hamda tarixiy shaxslar – Amir Temur, Mirzo Ulug'bek, Alisher Navoiy, Al Farg'oniy, Marg'iloniy, Samarqandiy kabi buyuk allomalarning xotira kechalari va qadim shaharlarimiz Buxoro va Xivaning yubiley konsertlari, 1997, 1999, 2001, 2005, 2007, 2009 va 2011-yillarda Samarqand shahrida bo'lib o'tgan "Sharq taronalari" festivali, mamlakatimiz bo'ylab o'tkazilgan barcha Universiadalar, respublikamizda bo'lib o'tgan barcha jahon chempionatlari konserti, 2019-yili Qo'qon shahrida bo'lib o'tgan Hunarmandlar festivali, taniqli va buyuk kompozitorlar – Mutal Burxonov, Doni Zokirov, Ikrom Akbarov, Mardon Nasimov, Sayfi Jalil, Botir Umidjonov, Mustafo Bafoyev, Farhod Alimov, Shohida Shohimardonovalarning yubiley konsert dasturlarida o'z chiqishlari bilan muntazam ishtirok etib kelishdi. Bugungi kunda radio va TV lar orqali, barcha hukumatimiz tomonidan o'tkazilib turilgan tadbirlarda biz bilan Siz tinglayotgan Abdulla Oripov so'zi va Mutal Burxonov musiqasi bilan ijro etilayotgan O'zbekiston Respublikasi madhiyasining ijro yozuvi ham (Jo'ra Shukurov dirijyorligida) asosan shu jamoaning ijod mahsulidir. Yana shuni alohida ta'kidlash joizki, bugungi kunga kelib mamlakatimiz milliy xor san'ati rivojiga bu yaqin atrofdagi mamlakatlarning xor musiqasi san'ati teng kela olmasligini alohida e'tirof etish mumkin. Bizning milliy xor san'atimiz dasturida qo'shiqdan tortib, romans, syuita, kantata, poema-kantata, oratoriya, oratoriya-kantata, hatto Yevropa mamlakatlarida noyob hisoblangan xor simfoniylarigacha mavjud. Milliy xor san'atimizning rivojiga ulkan hissa qo'shgan Botir Umidjonov, Mustafo Bafoyev, Farhod Alimov, Bahrulla Lutfullayev, Dilorom Amanullayeva, Oydin Abdullayeva kabi kompozitorlarimizni alohida tilga olgimiz keladi.

Albatta, yuqorida tilga olgan yirik janrlarni ijro etgan davrlarda mazkur milliy xor jamoasi 75 ish o'ringa ega bo'lgan. Afsuski, 1993-yildagi ish o'rinlar qisqarishi jarayonida O'zteleradiokompaniyasi rahbariyatining buyrug'iga binoan jamoaga 42 ish o'zni qoldirilgan. O'zbek davlat filarmoniyasi tashkil etilib,

barcha ijodiy jamoalar shu tashkilot tarkibiga kiritilganda esa, nimagadir jamoaning ish o'rne qisqartirilib, hozirgi kunda 30 ish o'rne qoldirilgan. Eng achinarlisi shundaki, hozirgi kungacha "xor" so'zini ma'nosini tushunib-tushunmay bu janr bizning xalqimiz uchun begona, bu janr faqatgina sobiq sovet tuzimi siyosatini targ'iboti uchun maxsus tashkil qilingan, – kabi turlicha tushunchalar yuradi. Shuning boisi, ilgarigi musiqa va san'at maktablarida, bilim yurtlarida faoliyat olib borgan "Xor dirijyorligi" bo'limlari ko'pgina ta'lim muassasalarida o'z faoliyatini to'xtatgan. O'zbekiston davlat konservatoriyasining "Xor dirijyorligi" bo'limida asosiy urg'u Yevropa va g'arb xor musiqasiga beriladi. Vaholanki, bugungi kunda mamlakatimizda milliy xor ijrochiligida ehtiyoj yo'q emas. Milliy xor ijrochiligida ta'lim olgan talabalarga xormeyster (xor professional va havaskorlik xor jamoalari va bolalar xor jamoalariga rahbar), xor artisti va o'qituvchi mutaxassisligi beriladi. Mamlakatimizdagi barcha viloyatlarda musiqali drama va komediya teatrlari mavjud bo'lib, Muqimiy nomidagi Respublika musiqali teatridan tashqari birortasida ham xormeyster hamda xor artistlari ish o'rinlari bo'lgani bilan mutaxassislar tanqis, yo'q.

Modomiki, xormeysterlar yo'q ekan, asarlardagi xalq nomidan ijro etiladigan bo'laklar ijro etilmaydi. Yoki, ijro etilsa ham o'ziga yarasha tarzda, quloqqa yoqmaydigan tarzda ijro etilishi tayin. Buning boisi nimada? Kompozitor va bastakorlarimiz tomonidan yaratilgan musiqalarni talqin qila olish uchun o'rgatuvchi-xormeyster nafaqat xalq musiqa merosini bilishi, balki tuzukkina ijro ham eta olishi zarur. Shundagina notaga yozilgan asarlarni xalqona ijro yo'lida, milliy bezaklar bilan boyitgan holda o'rgata olishi mumkin. Chunki, milliy musiqamiz tarkibidagi milliy bezaklar – bu yozilgan besh chiziqli notaga sig'magan va sig'maydi ham. Qolaversa, xonandalikdagi o'zbekona talaffuzlar va ularni o'zaro uyg'unlashtirish kabilar ham ijroga o'z ta'sirini ko'rsatmay qo'ymasligi amalda o'z isbotini topib bo'lgan. Bizlardagi ta'lim muassasalarda-chi,

asosan, so'zlarni harflarini alohida o'qiganday, notalarni ham alohida o'qib borishadi. So'zlardagi harflar o'zaro uyg'unlashmaguncha, so'z ma'noga ega bo'lmaydi. Notalar ham xuddi shunday. Bir so'z bilan aytganda, badiiylik va ifodaviyliksiz ijro hisoblanadi. Bu esa, tinglovchilarni quloqlariga yoqmaydi. Shuning uchun, biz bugun milliy xor ijrochiligimizga e'tiborni kuchaytirishimiz lozim bo'ladi.

O'zbekiston davlat konservatoriyasi "Xor dirijyorligi" kafedra va bo'limlari tashkil qilingandan buyon o'z oldilariga qo'yilgan maqsad sari faoliyat olib borishmoqda. Biz endi alohida "Milliy xor ijrochiligi" kafedrasini va bo'limini ochib, unda talabalarimizni milliy ijro yo'nalishida tarbiyalasak milliy xor ijrochilik yo'nalishi albatta yana qaytadan jonlanib, rivojlanishi mumkin bo'ladi. Bu borada 2018-yilning iyun oyida O'zbekiston adabiyoti va san'ati gazetasida ham "Xor san'ati – yutuq va muammolar" maqolamizda hamda unga javoban o'sha yilning sentyabr oyida dotsent Shamsiddin Ro'ziyev va noyabr oyida professor Otanazar Matyoqubovlar ham shu gazetada o'z maqolalari bilan chiqishgan. Biroq, talabalarni milliy ruhda tarbiyalash uchun o'quv rejalar hozirgi mavjud bo'lgan bo'limdagidan tubdan farq qilmog'i va milliy ijroga mos bo'lgan fanlar bilan o'zgartirilishi darkor. Shundagina biz ko'zlagan maqsadimizga erisha olishimiz mumkin bo'ladi. Buning uchun esa, bizda yaxshigina bazalar mavjud. Respublikada xizmat ko'rsatgan xor jamoasi, Muqimiy nomidagi Respublika musiqali teatrlarining xori, "Bulbulcha" va "Tomosha" bolalar xor jamoalari talabalar uchun baza bo'ladi. Muhtaram Prezidentimiz Shavkat Miromonovich Mirziyoyev aytganlaridek: "Talabalar o'qishni amaliyot bilan baravar olib borishsa, ham ilmga ega bo'ladi, ham moddiy tomonlama manfaatdor bo'ladi". Pirovardida shuni aytmoqchimanki, O'zbekiston xalq artisti, mohir dirijyor va taniqli kompozitor, ustozimiz Botir Umidjonovni qilgan xizmatlari inobatga olinib, Respublikada xizmat ko'rsatgan xor jamoasiga u kishining nomi berilsa, nur ustiga a'lo nur bo'lar edi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbek xalq musiqasi. III tom / Notaga oluvchi va to'plovchi Y.Rajabiy. – Toshkent: O'zdamnashr, 1959. – 576 b.
2. Malikova D. Milliy xor san'ati rivojida O'zbekiston Respublikada xizmat ko'rsatgan xor jamoasining o'rne: monografiya. – Toshkent, 2025.
3. Ibrohimov O., Xudoyev G'. Musiq tarixi: o'quv qo'llanma. – Toshkent: Barkamol Fayz Media. – 312 b.
4. Худоев Ф. Эволюция музыкальной культуры Бухары (Узбекистан) // Журнал Учониэ записки. – Россия: Барнаул, Алтайская государственная академия культуры и искусство, 2020. №2 (24). – С. 50–57.
5. Malikova D. Milliy xor san'ati rivojida O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan xor jamoasining o'rne. Monografiya. – Toshkent: Bosh Turon nashriyoti, 2025. – 224 b.